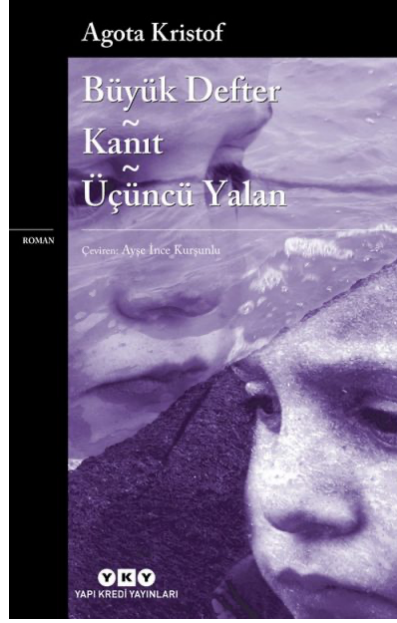

BİR KİTAP OKUDUM, KAFAM KARIŞTI...

Filiz HINCAL**

Bu başlığı attıktan sonra Agota Kristof'u bilir misiniz diye devam edeceğim. Agota Kristof, 1956 “Macar Devrimi” sonrasında ülkesinden kaçıp İsviçre’de mülteci olarak yaşamış, Fransızca öğrenip kitaplarını Fransızca yazmış ve kitapları kırk küsur dile çevrilmiş Macar asıllı bir kadın yazar.

Beni kendisi ve eserleri konusunda düşünüp, sorgulamaya ve araştırmaya iten Yapı Kredi Yayınlarında çıkan *Büyük Defter- Kanıt – Üçüncü Yalan* adlı üçlemesi oldu.

Değerlendirmeme *Büyük Defter* ile başlayıp Agota Kristof’un beşer yıl arayla yazdığı diğer iki kitabı ile devam edeceğim. Bu üç öyküyü bir araya getirerek bir sonuca varmaya çalışacak, varamadığım yerde sorgulamayı sürdüreceğim.

Büyük Defter bir savaşın yaşandığı, adı ve ülkesi verilmeyen bir sınır kasabasında, ana karakterlerin adlarının da olmadığı bir öykü olarak başlıyor. Savaş başladığında büyük şehirde yaşamakta olan ve eşi askere alınan bir anne,

**Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasotik Toksikoloji, Emekli Öğretim Üyesi , eposta: filizhincal@yahoo.com

on yaşlarındaki ikiz çocuklarını kasabada yaşayan acımasız ve yoksul annesinin yanına bırakır. İkizler, büyükannenin gaddarlığıyla ve savaşın acımasızlığı ile baş edebilmenin yolunu, duygusal ve fiziksel olarak kendilerini sertleştirmekte ararlar. Birbirlerine vurarak, aç kalarak ve çeşitli acıya dayanma alıştırmaları yaparak hayatta kalma becerilerini geliştirirler. Eylemlerini iyilik veya kötülük kaygısıyla değil, sağ kalma ve her şeyi kendi mantık kurallarına uydurma dürtüsüyle yaparlarken, bir taraftan da yaşadıklarını nesnel ve yalın bir dille kaydettikleri bir defter tutarlar. Olayları yazarken duygusal bir yorum katmazlar, iyi veya kötü, güzel veya çirkin gibi sıfatlar kullanmaktan kaçınırlar. İlerleyen günlerde Büyük Şehir düşer, kasabaya kurtarıcılar yerleşir, her yer yakılır yıkılır, sınır yeniden inşa edilir, dünya ile bağlantı kesilir, insanlar sürgüne gönderilir ya da ihbar üzerine kaybolurlar, bir daha haberleri alınmaz. Derken ikizlere bu ortamdan kurtulmak için bir fırsat doğar, savaş esirliği ve hapis sonrası çıkıp gelen baba ile birlikte sınırı geçmeyi planlarlar. Baba mayına basıp ölürken ikizlerden biri sınırı geçip özgür bir ülkeye gitmeyi başarır, diğeri ise yaşamına kasabada devam ederken kitap sonlanır.

Bu ilk kitap, savaş ortamında yoksulluk, yalnızlık ve sevgisizlikle yaşayan ikizlerin öyküsünü "biz" anlatıcı sesiyle, duygusuz, mesafeli ve yalın bir dille sunmaktadır. Diğer taraftan savaş ortamının koşulları çok karanlıktır, ahlak sorunları ileri düzeydedir ve yazar tüm bunları çok sert, sarsıcı, dehşet verici ve rahatsız edici bir üslupla anlatmaktadır. Öyle ki, kitapta yer alan karakterlerin istisnasız hepsinde, parafili denilen cinsel sapkınlıkların her bir türüne örnek olabilecek bozukluklar ve ahlaki sorunlar vardır ve bunların hepsi sakınmaksızın açıkça ve ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Kasabanın rahibi ikiyüzlüdür, örneğin, ikizlerin komşusu olan yoksul kıza cinsel taciz uygular. Bu eylemi nedeniyle ikizlerin şantajına uğrar. Rahibin hizmetçisi ikizleri cinsel olarak istismar eder, teşhircidir, seks düşkünüdür. İkizlerin kendileri gibi yalnız ve dışlanmış olan komşu kız sık sık ve rahatça köydeki erkeklerle ilişki yaşar. Teşhircidir, hatta zoofiliktir, kasabanın çocuklarının cinsel tacizine de maruz kalır. İkizlerin yaşadığı evin üst katına yerleşen yabancı subay eşcinseldir, ikizlere pedofilik ve ürofilik deneyimler yaşatar. Diğer taraftan büyükanne kasabada cadı olarak bilinir, kocasını öldürmüştür. Yazar tüm bunları neden bu kadar yoğunlukta ve ayrıntılı anlatmaktadır sorularıyla ikinci kitaba geçtiğimizde yoğunluğun daha da arttığını gözlemliyoruz.

Kanıt adını taşıyan ikinci kitapta ikizlere ilk kez ad verildiğini görüyoruz. Kasabada kalanın adı Lucas'tır. Savaş sona ermiştir. Ancak kasaba boşalmıştır, okullar ve gençler iç kesimlere taşınmıştır, sokaklarda sadece yaşlılar ve çocuklar vardır. Halk kütüphanesi kapatılmıştır, yasaklı kitaplar toplatılmaktadır ve sınır kapatılmıştır. Lucas bu arada on beş yaşına gelir, yalnızdır. Her şeyle ve herkesle ilişkisini kesmiş halde yaşamakta iken karşılaştığı Yasemine ve bebeğine sahip çıkar. Sakat doğan Mathias Yasemine'nin kendi babasıyla olan ensest ilişkisinden doğmuştur. Lucas kitapçı dostu Victor'un yakını olan Parti Sekreteri Peter ile yakınlık kurup bir kimlik sahibi olur. Yıllardır kayıt tuttuğu defterlerini Peter'e verir ve ikizi Claus'un dönmesi halinde kendisine teslim etmesini ister. Yanlışlıkla asıldığını sonradan öğrendiği kocasını bekleyen Clara ile ilişki kurduğu esnada Yasemine kaybolur, Lucas Mathias'a onun büyük şehre gittiğini söyler. Ablasıyla yaşamak üzere kasabadan ayrılan Victor'un dükkânını satın alan Lucas Mathias'la buraya yaşamaya başlar, mutsuzlukları ile bunalan küçük

Mathias çok geçmeden intihar eder. Kitapçı Victor ise seveci olan ablasını öldürdüğü için asılır. Bıraktığı mektuptan çocukken ablası ile yaşadığı cinsel deneyimlerin travmasıyla baş edemediğini öğreniriz.

Bir süre sonra acılı insanlarla, babasız çocukların barındığı yetimhanelerle dolu, yoksulluk ve baskılarla yaşayan toplumda bir halk ayaklanması, bir karşı devrim olayı yaşanır. Ama kısa süre sonra bastırılır, yasaklar ve tutuklanmalar artarak baskıcı koşullar geri döner. Büyük Şehirde 30.000 kişi öldürülmüştür, 200.000 kişi ülkeyi terk etmiştir. Tekrar işinin başına dönen Peter “devrim işe yaramıyor” demektedir.

Olaylar 30 yıl önce sınırı geçip özgür bir ülkeye gitmiş olan Claus’un geri gelişi ve kardeşi Lucas’ı araması ile farklı bir yönde ilerler. Lucas otuz yaşından beri ortalıkta yoktur. Anneanneninin evinin yakınında bulunan bir ceset (Yasemine olmalı) bunu Lucas’ın yaptığını düşündürür, nitekim Lucas tam da bundan sonra ortadan kaybolmuştur.

Kitap Claus’un turist vizesi ile geldiği kasabayı süresi içinde terk etmediği için tutuklandığı haberi ile sona erer. Peter’in kendisine verdiği not defterlerini kanıt olarak göstermesine karşın, yetkililer Claus’un geldiği ülkenin büyük elçiliğine gönderdikleri mahkeme tutanaklarında, Claus’un da Lucas’ında varlığına ilişkin hiçbir kanıt olmadığını, defterlerde yazılan her şeyin ve herkesin hayal ürünü olduğunu bildirirler. Oysa, anneanneleri olduğunu iddia ettikleri kadına ilişkin kayıtlara rastlanmıştır ve kendisine savaş sırasında bir veya daha fazla çocuk emanet edilmiş olabileceği sanılmaktadır

Üçüncü Yalan adlı son kitap bir hayli zorlu bir bilmece gibi başlar. Claus’un çocukluğuna ilişkin hatırlamaları, rüyaları ve kâbusları, bunlara eşlik eden karmaşık zaman ve mekân atlamaları ve ikinci bir “ben” anlatıcının varlığı okurun dikkatini de sabrını da çok zorlar. Bir yap-boz şeklinde ilerleyen kitabın son sayfasına gelindiğinde, okur, ilk kitaptaki olay ve kişileri bir hayli çözümlendiğini, bu kitapla üçüncü kitabı birbirine bağlayabileceği sanarak umutlanır. Ama bu kez de ikizler hakkında ikinci kitapta anlatılanlar ilk ve son kitapla çelişir, her şey muğlaklaşıp büsbütün çözümsüz hâle gelir.

Yine de üçüncü kitabı Claus’ın hatırladıklarını dikkat ve sabırla ayıklayıp özetlemeye çalışarak devam edersek, ikizleri dört yaşlarında mutlu bir aile içinde görürüz. Derken savaş çıktığı haberi gelir, askere alındığını söyleyen babanın aslında hamile olan sevgilisinin yanına gideceğini öğrenen anne silahını ateşleyip babayı vurur, seken bir kurşun da Lucas’ı ağır yaralar. Anne akıl hastanesine kapatılır, Lucas çok uzun süre hastanelerde tedavi görülürken, kimsesiz kalan Claus’a babanın sevgilisi olan Antonina sahip çıkar. Lucas, kaldığı bakımevinin bombalanması sonrasında bir sınır kasabasına götürülüp koruyucu bir yaşlı kadına bırakılır. Böylece ikizler, birbirlerinden ve annelerinden yıllarca haber almadan yaşarlar. Claus, baba bir kardeşi Sarah’ın doğumuyla mutlu yaşamakta iken geçmiş olayları hatırlamaya başlar, kardeşini ve annesini aramaya çalışır. Anneyi akıl hastanesinde bulduğunda kendisini tanımadığını, sürekli Lucas’ı sayıkladığını görür. Bu arada büyüyen üvey kardeşi Sarah ile birbirlerini çok severler, bu sevgi giderek aşka dönüşür, hatta birbirleriyle evlenmek isterler, ilişkileri engellenince de mutsuzluğa mahkûm olurlar. Claus savaş koşulları nedeniyle bir süre uzaklaştığı Büyük Şehir’e döndüğünde annesini eski evlerinde bulunca anneye bakmayı üzerine

alır, birlikte yaşamaya başlarlar. Bu esnada vizesi dolup iade edilmek üzere yabancı ülke büyükelçiliğine gönderildiğini ikinci kitapta öğrendiğimiz Claus (bakın bu da Claus?!) Büyük Şehir'dedir ve ulaşamadığı ikiz kardeşini aramaktadır. Klaus T. adını kullanan ve Klaus Lucas adıyla şiirler yazan bir kişinin izine rastladığında nihayet gerçek kardeşini bulduğuna inanır. Oysa "Hayatımızın allak bullak olmasını istemiyorum, Lucas'ın geçmişi kurcalayıp anıları canlandırmasına, Anneye sorular sormasına ne Anne'nin dayanacak gücü var ne benim" diye düşünen Klaus T. yanıldığını söyleyerek kendisini reddeder. Üstelik gelenin Claus değil Lucas olduğu, sınırı geçerek iltica ettiği kardeşinin adını kullandığı ortaya çıkar. Her ikisi de ayrı kaldığı kardeşine olan özlemi ve sevgisi nedeniyle diğerinin adını kullanmaktadır. Böylece annenin seken kurşunu ile vurulan, sonra bir koruyucu yaşlı kadının yanına bırakılıp orada büyüyen, on beş yaşlarında sınırı geçen ve otuz yıl sonra dönüp Büyük Şehir'de anne ve kardeşini bulan kardeşin LUCAS olduğu anlaşılır. Ancak izini sürüp buldukları ile de mutlu olamayan Lucas ölmeyi tercih eder.

Böylece, *Üçleme*'nin sonuna geldiğinizde, biriken sorularınıza bazı cevaplar bulduğunuzu düşünseniz de, gerçekte ne kadar cevapsız kaldığınızı görür ve sürekli başa dönersiniz. Nedir bu sorular:

Eğer koruyucu yaşlı kadının yanına bırakılan çocuk Lucas ise, neden hep ikiz kardeşiyle birlikte yaşadığını söylemektedir? Kafanıza takılan bu soruya verebildiğiniz tek cevap, yine bir soru şeklinde karşınıza çıkar: Savaş koşullarının onulmaz karanlığında yoksul ve acımasız bir yaşlı kadının yanında yaşayan Lucas, o dayanılmaz yalnızlığına, ikiz kardeşiyle birlikte iki kişi olarak yaşadığını hayal ederek mi katlanmıştı, direnmiş ve ayakta kalmıştı? Lucas'ın yoksulluğuna ve sevgisizliğine kardeşinin hayali ve birlikte tuttuğu not defteri mi çare olmuştur?

Asıl karmaşa, diğer ikisi ile bir türlü birleştiremediğiniz ikinci kitaptadır ve bulabildiğiniz tek cevap yine bir soru şeklindedir: Acaba sınırı geçen Lucas, geride bıraktığı hayali ikizinin yaşamına o kasabada nasıl devam ettiği üzerine yine bir hayal mi kurdu, ikinci kitapta anlatılanlar bu hayali öykü müydü? Geri gelen Claus kendini mi aramaktaydı?

Yoksa Agota Kristof, hem de bir savaş, işgal, iltica ve mültecilik geçmişi ile, kendi hafızasının ve travmatik ruhunun labirentlerinde okuyucuyu dolaştırıp, hatta tutsak edip sorgulamalar, sorular ve cevap arayışları ile okuyucuyu konuya dahil etmeye mi çalışıyordu, okuyucuyu anlatılanların ardındaki "gerçeği" bizzat çözmeye mi davet ediyordu? Neden olmasın!

Sorular bitmiyor, bitecek gibi de görünmüyor. Acaba Agota Kristof bu *Üçleme*'yi baştan planlayarak ve kurgulayarak yazmadığı için miydi bu kargaşa, bu kopukluklar ve bu çelişkiler? Bu nedenle de acaba bağlantılar kurup çözümlenmeye çalışmak gereksiz mi? Yazar nadiren yaptığı ve çok az şey söylediği söyleşilerden birinde romanın ikiz kahramanlarının *Büyük Defter*'in yayınlanmasından sonra da zihnini meşgul etmeye devam ettiğini, kendisini bir türlü rahat bırakmadıklarını ve bu yüzden beşer yıl arayla ikinci ve üçüncü kitabı yazdığını söylemekte. Acaba bu karmaşıklık ikinci, üçüncü kitapları yazarken istemsiz olarak mı gelişti yoksa istemli miydi?

Tüm bu soruları ve olası cevapları kitapları okuyanlara ve okuyacak olanlara bırakarak yazının başlığına dönüyorum. İlk kitabı ilk okuduğum günden başlayarak kafamı karıştıran sorularımın yerinde durduğunu, hatta yenilerinin eklendiğini görüyorum ve hâlâ cevap bulmuş değilim.

Yazar *Üçleme*'deki, özellikle de ilk ikisinde yer verdiği kişilerin neredeyse tümünü neden cinsel sorunları ve sapkınlıkları olan karakterler olarak kurgulamış? Her türden sapkınlık sahnesini neden tüm ayrıntılarıyla, çok sert ve sakınmasız anlatmış?

Bu kitaplar hakkında daha önce yayınlanan değerlendirmelerin hemen tamamı yazarın, savaşın ve yokluğun yarattığı ahlaki çöküntüyü ve insan doğasının karanlık yönlerini dile getirdiği savı etrafında birleşiyor da olsa, bunların yukardaki sorularıma cevap olamadığını görüyorum. Üstelik yazarın iki farklı karakterin ağzından iki kitapta da ayrıntılı olarak anlattığı çok ilginç ve birbirinin benzeri rüyalar da travmatik bir alt yapıyı düşündürüyor. Agota Kristof'un bir söyleşisinde benzer bir soruya "Macaristan'da o dönemde bunlar olağandı" diye cevap verdiğini öğreniyoruz, ama bunun da çok doğru ve tatmin edici olduğunu sanmıyorum.

Kitapların üçünde de anlatılan olaylar ve karakterler, ahlaki açıdan rahatsız edici, hatta "ahlak dışı" olarak nitelendirilebilecek pek çok unsuru barındırıyor olunca, yazarı biraz daha sorgulayıp tanımak için araştırmaya devam ediyorum.

Son bir yayına, hem de Agota'nın kendi ülkesinde ve dilinde yayınlanmış bir kitabı özetleyen bir makaleye rastlantısal olarak ulaşınca da "neden bir kadın yazar öykülerini cinsel sorunlu bunca karakterle örer" sorusunun cevaplarına yaklaştığımı hissediyorum. Andrea Leopold'un kitabının, yakınlarda ele geçen belgeler üzerinden, bizim sorularımızın benzeri sorgulamalar da yaptığını görünce Kristof ailesinin ve Agota'nın yaşamını mercek altına almak kaçınılmaz oluyor.

Agota Kristof babasının 18 yıl öğretmenlik yaptığı bir köyde doğuyor, ülkesinin Alman işgali altında olmasına karşın, dokuz yaşına kadar yaşları birbirine yakın iki erkek kardeşiyle birlikte çok mutlu bir çocukluk geçiriyor. 1944 yılında babalarının görevi nedeniyle Köszege'ye taşınmalarından bir süre sonra savaş nedeniyle baba askere alınırken anne de uzak bir kasabada çalışmaya başlıyor. Yalnız kalan ve fakat birbirleriyle çok iyi anlaşılan çocuklar hayatlarının en güzel yıllarını Köszege'de geçiriyorlar, ancak bir süre sonra babalarının tutuklanması bu mutluluğa son veriyor. Çocuklar farklı okullara yatılı olarak yerleştiriliyor ve Agota yoksulluğun ve baskının hüküm sürdüğü o siyasal ortamda özel şifrelerle tuttuğu not defterine sığınıyor. Babanın suçlanmasının askeri bir olaydan ya da politik nedenlerle olduğu söylene de olayın arkasında çocukların hayatının geri kalanında önemli izler bırakan bir acı gerçek olduğunu öğreniyoruz. Şöyle ki, tüm mahkeme kayıtlarının 1970'lerin sonlarında yok olması ile kanıtları da kaybolan bu olay yakın çevre tarafından unutulmuş ve unutturulmuşken, baba hakkında şok edici bir öykü beklenmedik bir şekilde Avusturya sınırındaki bir kasabanın arşivlerinde bulunuyor. Dönemin basın arşivlerinin araştırılmasıyla da izi sürülen olayda baba Kálmán Kristóf'un çocuk istismarı suçuyla tutuklandığı, 22 yıllık öğretmenliği boyunca Csikvánd ve Köszege'de toplam 17 kız çocuğuna cinsel istismarda bulunduğu, sekizine tecavüz ettiği anlaşılıyor. Agota babasının

salıverilmesinden bir yıl sonra liseyi bitirir bitirmez bir öğretmeni ile evleniyor. 1956 yılındaki Macar Devrimi sırasında eşinin politik görüşleri nedeniyle Avusturya sınırını aşıp ülkeden kaçıyorlar. İsviçre’de devam ettiği göçmenlik hayatı, eşinden ayrılması, ikinci evliliğinin de başarısız olması, yeni bir dil öğrenmesi ve hatta o dilde yazmaya çalışması nedeniyle daha da zorlanıyor.

Kitaplarındaki karakterler, öyküler ve üslup dikkate alındığında babası nedeniyle ailesinin yaşadığı travmanın en çok Agota’yı etkilediğini söylemek ve yazma serüveninin kişisel yaşamındaki tüm bu acılar ve travmalar için bir kaçış olduğunu düşünmek herhalde yanlış olmayacaktır. (Kardeşlerinden birinin daha- Attila Kristof- sağaltımı yazmakta bulunduğunu, hatta ülkesinde tanınmış bir polisiye yazarı olduğunu da bu son yayınlardan öğreniyoruz.) Dolayısıyla bu *Üçleme*, yazarın çocukluğunda yaşadığı ruhsal travmaların kalıcı ve yıkıcı etkilerini çok sert ve acımasız örneklerle yansıtan bir eser olarak zihnimizde yeniden şekilleniyor.

Sonuç olarak, Agota Kristof’un kitaplarındaki ruh kaybı, kâbuslar, erkek anlatısı, cinsel sapkınlıklar, sembolik baba katli, acısı dinmeyen anne, sarsıcı – sarmalayıcı- ve fakat yanıltıcı kardeşlik temalarını kapsayan öykülerini, çok genç yaşta yaşadığı ruhsal travmanın izleri olarak yeniden değerlendirmenin edebiyat dünyası için bir kazanç olacağı inancındayım. Yazarın bu öyküleriyle, okuru çözdükçe dolaşan bir labirente sokarak da olsa, insan karakterinin iyilik ve kötülük arasında bir sarkaç gibi sallanabildiği gerçeğini duyumsatarak ve hayatta kalma mücadelesiyle yalnızlığın karanlığı hakkında düşünme fırsatı vererek başarılı olduğunu vurgulamak isterim.

KAYNAKÇA

1. Kristof, Agota, *Büyük Defter-Kanıt-Üçüncü Yalan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2025.
- 2., Riccardo Benedettini, “A Conversation with Ágota Kristóf” 1999 <https://www.musicandliterature.org/features/2016/6/8/a-conversation-with-agota-kristof>.
3. Lepold Andrea “Getting Over Our Father” 10 January 2023 <https://kristoftrauma.hu/en/>.
4. Eszter, Rozan “‘Köszeg’in dünyaca ünlü yazar Ágota Kristóf’un babası hakkında şok edici öyküsü - Büyük defterin hayaletleri veya susturulmuş geçmiş” https://vaskarika-hu.translate.google.com/translate/hirek/reszletek/24574/megrazo_koszegi_tortenet_a_vilaghuru_iro_kristof_agota_apjarol-a/?_x_tr_sl=hu&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc